

AZ EGYESÍTÉS KANCELLÁRJA – NÉMETORSZÁG ÉS EURÓPA

NEMZETKÖZI KONFERENCIA, 2015. JÚNIUS 2.

Dr. Helmut Kohl, volt német kancellár és Európa tiszteletbeli polgára 85. születésnapja alkalmából a Konrad-Adenauer-Stiftung és a XX. Század Intézet nemzetközi konferenciát szervezett Európáról. A rendezvényen, melynek a Budapesten található, nagy múltú Pesti Vigadó adott helyet, neves előadók fejezték ki tiszteletüket az „egyesítés kancellárjának” a politika, a diplomácia és a tudomány területéről a nagy számban megjelent publikum előtt.

„Helmut Kohl 1982-től 1998-ig volt a Német Szövetségi Köztársaság kancellárja. Sorban ő volt a hatodik, ám elsőként állt az újraegyesített Németország élén. A Kereszténydemokrata Uniót 25 éven át vezette. Politikai pályájának csúcspontja egyben a német történelem fénypontja is. Németország egységét konok makacssággal újra és újra felvetette, majd dacolva olykor nemcsak külső, hanem belső ellenséggel is, a megfelelő pillanatban keresztülvitte. Mindehhez nemcsak politikai érzékre, érzékeny diplomáciai lépésekre volt szükség, hanem hitre is. A béke, ahogy Helmut Kohl fogalmaz, mára nem csupán üres szó, hanem létszükséglet. [...] Helmut Kohl – a Jóisten éltesse!”

Részlet a konferencia kezdetekor vetített filmbejátszásból

A nemzetközi konferenciát rövid **köszöntő beszéddel** vezette be és nyitotta meg **Prof. Dr. Schmidt Mária**, a XX. Század Intézet főigazgatója és **Frank Spengler**, a Konrad-Adenauer-Stiftung magyarországi képviselővezetője.

A számos előadó közül elsőként a két szervező mondott köszönetet Helmut Kohlnek újíto szellemű tevékenységéért, mely előtt a nemzetközi konferencia volt hivatott tisztelni. Különösen Spengler hangsúlyozta a volt német kancellár Magyarországhoz való kapcsolatát: „Helmut Kohl mindig is nagy ba-

**KANZLER
DER
EINHEIT**

**DEUTSCHLAND
UND
EUROPA**

Prof. Dr. Schmidt Mária, a XX. Század Intézet főigazgatója és Frank Spengler, a Konrad-Adenauer-Stiftung magyarországi képviselővezetője.

rátja volt Magyarországnak. Sok beszédében hívta fel a figyelmet arra, hogy 1989-ben a magyarok üttették ki az első téglát a berlini falból.”

Schmidt megerősítette, hogy a volt kancellár sohasem okozott csalódást a magyaroknak, és sajnálatát fejezte ki, hogy „Kohl történelmi szerepe” előtt hazájában sem hajtanak méltón fejet. „Egysítette Európát. Ő Európa kancellárja. Mi mindig így tekintettünk rá, és elismerésünk neki, barátunknak szól.”

I. PANEL

Dr. Orbán Viktor, Magyarország miniszterelnöke beszédében kitért Kohl szerepére Európa újraegyesülésének létrejöttében: „A magyaroknak jó okuk van arra, hogy tiszteljék Helmut Kohlt.”

Az ünnepségen tiszteletét tette **Dr. Orbán Viktor**, aki „Az optimista-realista államalapító – 85 éves Helmut Kohl” című beszédével nyitotta meg a konferenciát. „A magyaroknak jó oka van arra, hogy tiszteljék Helmut Kohlt. Hiszen a német egység nyitotta meg az utat Európa újraegyesítése előtt, és tette lehetővé Magyarország európai uniós tagságát” – mondta a miniszterelnök.

Orbán beszédében a volt kancellárhoz fűződő személyes tapasztalatait is megosztotta a publikummal, és elmesélt egy történetet, mely még az első kormányzati ciklusából származik. Az akkoriban 35 éves magyar kormányfő a tapasztalt német politikushoz fordult tanácsért. A fiatal államférfit nagyon foglalkoztatta a kérdés, milyen viszonyban áll a személyes, magánéleti erkölcs és a politikai erkölcs. „Nincs kettős erkölcs, nincs két ember. Egy erkölcs, egy ítélőszék, egy személyiség, egy életút létezik” – ez a kohli filozófia lényege, miként ezt Orbán a találkozóból következtetésként levonhatta.

Előadásában Orbán fejet hajtott Kohl teljesítménye előtt, akit a „rövid” 20. évszázadi történelem kulcsfigurájának nevezett. Orbán szerint a kancellár „nem sajnálta a fáradságot arra, hogy minden követ megmozgasson, mely a német és az európai egység útjában állt.” Magyarország miniszterelnöke ezzel arra is utalt, hogy Kohl mindezt a jelentős nemzetközi és Németországon belüli ellenállás ellenére vitte véghez. Sokakat kellett meggyőznie, akik féltek az újraegyesített Németországtól: olyan vita volt ez, melyet ma már alig tudunk elképzelni, mondta Orbán. Magyarországot azonban nem kellett meggyőzni: „Minden magyar örült a németek örömeinek és boldogságának, hiszen a német újraegyesítés volt az egyetlen visszavonhatatlan garancia arra, hogy új világrend alakul ki, amelyben végre Magyarország a szabad és független világhoz tartozhat.” Orbán méltatta emellett Helmut Kohl bátor döntéseit azon nehéz kérdést illetően, hogy miként valósítható meg egy nemzet újraegyesítése. Ezekhez sorolta mindenekelőtt a két német állam „teljes körű pénzügyi, gazdasági és valutaunióját” és a nyugatnémet szociális rendszer kiterjesztését a keletnémet rendszerre: olyan döntések ezek, melyeket Kohlnek heves viták mellett kellett véghezvinnie. Viszont az idő, foglalta össze Orbán, őt igazolta.

A volt német kancellár Európa egységéért tett lépéseit illetően Orbán elmondta: Helmut Kohl az akkori általános pesszimista hangulattal szembeszállva a német egység példáján megmutatta, hogy „óriási politikai és gazdasági különbségek ellenére az EU további bővítése lehetséges”. Ezáltal Kelet-Közép-Európa integrációja jelentős mértékben felgyorsult, tette hozzá a miniszterelnök.

Az euró bevezetéséről, melyhez Kohl is lényegesen hozzájárult, Orbán a következőképp nyilatkozott: „A közös pénz bevezetésének pillanata az európai történelem és az európai politika legszebb erényeit idézték: nagy bátorság, széles víziók és határozottság.” Ennek ellenére a projekt, melyet ma Európában rendkívüli népszerűtlenség övez, „elakadni látszik”. A valuta- és a gazdasági válság kezelése tekintetében a közösség két részre szakadt: egy északi és egy déli válságkezelési kultúrára. Magyarország miniszterelnöke figyelmeztetett arra, hogy még meg kell találnunk azt az utat, mely az eurózónát újra versenyképesé teszi. „Ma mérsékelt optimizmus uralkodik az európai gazdaság jövőjét illetően. Ez jó hír. Akkor is, ha semmi okunk sincs rá.”

Több mint húsz perces beszédében Orbán Viktor aktuális európai vitákat is érintett, és egyértelműen állást foglalt a halálbüntetésről szóló magyarországi vitában. „Az Európai Bizottság elnökének igaza van. Egyetlen tagállam sem vezethet be olyan szabályt, mely ellentétes az Európai Unió alapszövevényével, következésképpen a halálbüntetés nem vezethető be. Nincs is ilyen szándékunk.” Kitért az európai menekültügyi helyzetre is. Szerinte olyan problémáról van itt szó, mely esetében nem csupán bevándorlásról, hanem modern kori népvándorlásról beszélhetünk. „Szembe kell néznünk az azzal a kérdéssel, milyen lesz Európa a modern kori népvándorlás után” – mondta Orbán és hozzátette: „Ez a változás, mely Európát fenyegeti, mélyebb civilizációs rétegeket is érinthet. Igen messze ható

következményekkel járó kérdés ez, mely visszafordíthatatlanul megváltoztathatja Európa civilizációs arculatát.” Figyelmeztetett: „Ha egyszer elhibázzuk, örökre elhibáztuk.”

A miniszterelnök beszéde végén újból a jövőbe tekintett, és kifejezte reményét, miszerint „az Európai Unió készen áll arra, hogy megválasolja az előtte álló kihívásokat.”

A Pesti Vigadó nagy múltú termei a rendezvény méltó helyszínül szolgáltak.

Dr. Orbán Viktor miniszterelnök, Prof. Dr. Bernhard Vogel, a Konrad-Adenauer-Stiftung tiszteletbeli elnöke és Emil Constantinescu, Románia volt köztársasági elnöke a rendezvény első szekciójá alatt.

Prof. Dr. Bernhard Vogel személyében olyan előadó követte Orbán Viktort, aki Helmut Kohl egyik legközelebbi politikai pályatársának számít, és aki két német tartomány, Rajna-Pfalz és Thüringia tartományok egykori miniszterelnökeként nemcsak a politikusi, hanem a személyes oldalát is megismerhette Helmut Kohlnek. Vogel, aki egyben a Konrad-Adenauer-Stiftung tiszteletbeli elnöke is, beszédében rávilágított, miként vált Kohl „a második világháború utáni időszak egyik legsikeresebb politikusává”. Habár Vogel a volt német kancellár érdemeit is méltatta a német egység, Európa egyesítése és az EU keleti bővítése kapcsán, előadásának középpontjában mégis az állt, milyen szerepet játszott Kohl pártja történetében. „Helmut Kohl nemcsak Németország kancellárja volt 16 évig, a CDU-t is vezette 25 éven keresztül” – fejtette ki Vogel. Ezt követően áttekintette, miként ívelt Kohl párton belüli karrierje felfelé: már 1947-ben, 16 éves fiatal diákként belépett a CDU-ba. 1959-ben „megválasztották szülőföldje, Rajna-Pfalz tartományi parlamentjének képviselőjévé, szokatlanul hamar vált

frakcióvezetővé, majd a CDU tartományi elnökévé. Vogel „a CDU megújítójaként és modernizálójaként” jellemezte Kohlt, aki már akkoriban is az ország szigorúbb szerkezeti felépítését szerette volna elérni a helyi szinttől egészen a szövetségi szintig. „Több és mindenekelőtt fiatal tagokat” szeretett volna megnyerni a párt számára, egy „modern pártprogrammal pedig új arculatot kívánt kialakítani” a pártnak. Eközben mindig is elkötelezett maradt a Ludwig Erhard nevéhez fűződő szociális piacgazdasághoz, és mind a bal- és jobboldali radikalizmusnak, mind a Franciaországgal való ellenséges viszonyoknak hadat üzent. Vogel szerint Kohl már hamar jelét adta Európa egyesítésére vonatkozó terveinek.

Kohl Rajna-Pfalz tartomány miniszterelnökeként könyvelhette el első nagy sikereit, és ez volt végül, aminek „a Kereszténydemokrata Unió hanyatlásakor, Willy Brandt választási győzelme után” a CDU országos elnöki címének elnyerését köszönhette. Vogel következőképp írta le a ranglétrán egyre feljebb kerülő politikai hatalmi törekvéseit: „Jellemző volt Helmut Kohlra, hogy a tisztséget, melyet éppen elnyert, mindig a pártközpont számára fontos összekötő kapocsként használta.” Majd hozzáfűzte: „Már nagyon korán tisztában volt vele, hogy kancellár szeretne lenni.” Így Vogel szerint teljesen következetes lépés volt az ellenzéki uniópártok (CDU/CSU) frakciójának irányítását átvennie a Szövetségi Parlamentben. Tevékenységének központja viszont csak 1982-ben került át a pártközpontból a Kancelláriai Hivatalba. Kancellársága alatt Kohl sosem veszítette szem elől pártja érdekeit, és felszólította minisztereit is, hogy „szoros kapcsolatot ápoljanak a frakcióval.”

Vogel szerint Helmut Kohl „elsősorban mindig pártelnök volt és csak azután kancellár”.

A kancellár pártéletben való állandó jelenlétét Vogel ekképp írta le: „Amellett, hogy rendszere-

sen látogatta az összes tartományi szövetséget és számos jelöltállítást személyesen követett, minden kerületi elnökkel telefonos kapcsolatban állt, és nemcsak politikai pályájukat, hanem személyes, családi gondjaikat is figyelemmel kísérte.” Mindezek ellenére is voltak lázadó hangok az általa „erőssé tett, modernizált” párton belül. Ezek leküzdésében segítettek 1989 és 1990, a fordulópontot jelentő két év eseményei is. Vogel elmondta, a német egység létrejötté nélkül „másként alakult volna a Kohl-korszak, és talán sokkal hamarabb ért is volna véget.”

Végezetül Vogel rámutatott: Kohl életútja arra tanít minket, aki egy állami tisztséget hosszú távon sikeresen szeretne betölteni, annak nemcsak pártjának reformkészségét és korszerűségét kell szem előtt tartania, hanem napi szinten foglalkoznia kell a párt egészével és annak tagjaival is. A volt miniszterelnök előadása végén hangsúlyozta: „Helmut Kohl azért válhatott Európa államférfijává, mert sikerének alapjául az őt támogató emberek szolgáltak.”

Harmadikként **Dr. Wolfgang Schüssel** egykori osztrák kancellár tisztelgett a volt német kancellár előtt. Elmondása szerint „olyannak ismerte meg Helmut Kohlt, aki mindenkit komolyan vett, akinek volt mondanivalója.” Személyében viszont egy „zseniális csapattoborzót” is megismerhetett, aki olyan tehetségeket tudhatott maga körül, mint Kurt Biedenkopf, Heiner Geißler, Rita Süßmuth vagy Theo Weigel.

A történelmet személyiségek irányítják, mondta el Schüssel. Az „1989-es mágikus év” folyamán ezek a személyiségek meglátása szerint nem mások voltak, mint Mihail Gorbacsov, George Bush, II. János Pál pápa és maga Helmut Kohl, akik „nem gátolták, hanem lehetővé tették a történelem alakulását.”

De ez a kijelentés fordítva is igaz, a történelem is alakítja a személyiségeket, fűzte hozzá Schüssel, és emlékeztetett a történelmi körülményekre, melyek egyáltalán lehetővé tették az 1989-es év eseményeit. Schüssel véleménye szerint ilyen történelmi körülmény volt a szovjet csapatok dicstelen kivonulása Afganisztánból 1989-ben, valamint az általánosan rossz gazdasági helyzet a keleti blokk államaiban. Schüssel viszont hangsúlyozta, hogy a történelem, miként mi azt ma ismerjük, „alakulhatott volna másként is.” Felhívta rá a figyelmet, hogy míg Magyarország megkezdte a határ lebontását, addig Kínában a Tien’anmen téri diáktüntetőt erőszakkal, véresen verték le, amit az NDK kommunista vezetése kifejezetten helyeselt. Ha ma beleolvassunk a Kreml-aktákba, nyíltan kitűnik, hogy Honecker katonai beavatkozást kért Gorbacsovtól. Az, hogy ez nem történt meg, abban az időnek is döntő szerepe volt. Mindenekelőtt Kohl határozott és gyors reakciójának köszönhető az események békés kimenetele.

A tanulságokat, melyeket ma „egy ilyen nagy ember” adhat a fiatalabb generáció számára, Schüssel

„Kohlt még fiatal gazdasági miniszterként ismertem meg”, kezdte meg „az egyesítés kancellárjáról” szóló beszédét Dr. Wolfgang Schüssel, aki később Ausztria kancellárja lett.

így foglalta össze: „A politikában mindig is lesznek olyan helyzetek, ahol nincs bevált forgatókönyv, sem segítségként hívható példa, amikor a saját képességeidet kell segítségül hívnod, a megérzéseidre kell hallgatnod, és elég bátornak kell lenned, hogy kitarts a véleményed mellett.” Schüssel azt is megtanulta Kohltól, hogy „a bizalom a politika legértékesebb fizetőeszköze”, és „minden félelemkeltésnél erősebb, ha konkrét, szilárd reményt adunk az embereknek.”

„Az egyesített Németország története utópiának tűnt, ezt az álmot csak egy energikus személyiség tudta megvalósítani” – mondta Emil Constantinescu, volt román köztársasági elnök Helmut Kohlról.

Az EU fejlődését illetően Schüssel úgy látja, több olyan emberre lenne szükség, aki magáénak mondhatja a Kohlra is jellemző „merjünk nagyban gondolkodni” hozzáállást. „Európának nagyobb dimenziókban kell gondolkodnia” – mondta el Schüssel a transzatlanti, az Oroszországhoz fűződő, valamint a „közvetlen az EU kapuja előtt álló bukott államokhoz” fűződő kapcsolatokról.

Schüssel emellett reagált az előtte már felszólaló Orbán Viktor kijelentéseire is a menekültügy kapcsán, és kiemelte, hogy e területen a szolidaritáson van a hangsúly. Ő is különbséget tett a bevándorlók és a menekültek között, és egyben nyomatékosította, hogy a menekültek megsegítése keresztény emberként kötelességünk. „Ebben a kérdésben nem szabad kisztílián gondolkodnunk és szűklátókörűnek lennünk” – mondta Schüssel, és több nagyvonalúságot és szolidaritást kért Európától.

A Görögország megsegítésére szánt mentőcsomagokat illetően Schüssel megjegyezte, hogy a „szolidaritásnak” sokszor a „szoliditás” az ára.

Schüssel előadását a következőképp zárta: „Helmut Kohl politikai öröksége Németország, Magyarország, Ausztria és az egész kontinens számára óriási. Számos területen példakép – legyen szó a politikához való hozzáállásáról, vagy arról, hogy mindig kész volt kiállni, és ha kellett, szembenézni a támadásokkal. Több olyan bátor politikusra van szükségünk, mint Helmut Kohl.”

A délelőtti szekció utolsó előadójaként **Emil Constantinescu** volt román köztársasági elnök mondott beszédet, melyben Helmut Kohl Kelet-Európa integrációjában játszott szerepét mutatta be. Kohl minden más nyugat-európai politikusnál jobban mérte fel a keleti blokk államainak helyzetét, mondta el Constantinescu, és hozzáfűzte: „Széles körű stratégiai látásmódjának köszönhetően jó pillanatban, 1989 novemberében tudta megindítani a Szovjetunióval folytatott tárgyalásokat, amivel egy szinte lehetetlen feladatot sikerült teljesítenie. Mindehhez viszont a kancellárnak rengeteg embert kellett meggyőznie Nyugat-Európában, hiszen messze nem állt mindenki pozitívan Németország egységének és később a kelet-európai államok EU-ba történő integrációjának kérdéséhez. „Helmut Kohl kreativitására és széles körű látásmódjára volt szükség az

akadályok áthidalásához” – emelte ki Constantinescu.

Constantinescu beszédében többször is Winston Churchillhez hasonlította a volt német kancellárt. Csakúgy, mint az egykori brit miniszterelnök, Helmut Kohl is „energikus személyiség, aki nem volt hajlandó feladni jövőképét, ami mellett határozottan ki is tartott.” Mindketten jelentős győzelmeket értek el a történelemben – Churchill a második világháborúban, Kohl pedig a német egység megvalósításával.

Kohlhoz személyes emlékeket is fűz Constantinescu, előadása elején egy Kohllal való találkozására emlékezett vissza. Pár hónappal elnökké váló megválasztása után Constantinescué lett a kényes feladat, hogy napirendre állítsa Románia szerepének kérdését az Európai Unión belül. Sok európai ember sokkal szkeptikusabban tekintett erre a kérdésre, mint a közép-európai államok, pl. Lengyelország és Magyarország csatlakozására. A német kancellár egy 1997-es találkozásuk alkalmával viszont biztosította Constantinescut, hogy mindent megtesz ezen ügy támogatása érdekében. „Nemcsak szavakkal, hanem tettekkel is támogatt minket, és végül egy nagyon fájdalmas reformokkal teli időszak után lehetővé is vált csatlakozásunk.” Kohlnak köszönhető Románia Európai Unióhoz való csatlakozása, fejtette ki véleményét a volt román köztársasági elnök.

Jogosan is tüntette ki 1999-ben az EastWest Institute Kohlt az évtized államférfijaként, tette hozzá Constantinescu. Beszédének végén megjegyezte, hogy nagy megtiszteltetésnek érzi, hogy Helmut Kohl kortársa lehet, és közreműködhetett „a Kelet-Európa integrációját célzó hatalmas projektben.”

II. PANEL

A nemzetközi konferencia második szekciójában elsőként **Balog Zoltán**, az emberi erőforrások mi-

nisztere tartott beszédet „A „Kelet”, a „Nyugat” és az európai egység” címmel. Balog is azt a kérdést állította a középpontba, miként volt képes Kohl kancellár Európa nyugati részének és Moszkva fenntartásai ellenére megvalósítani a német egységet. A miniszter szerint ezt a kérdést a jelenlegi német kancellár, Angela Merkel válaszolja meg egy levelében: „Helmut Kohl először bizalmat épített, aztán cselekedett” – idézett Merkel leveléből Balog. Olyan tulajdonság ez, melyet a magyarok is megszívlelhetnének, tette hozzá a miniszter.

Beszéde során Balog az egyén történelemben játszott szerepét is taglalta. Keleten tanuló hallgatóként azt tanították neki, hogy „nem személyek, hanem folyamatok, struktúrák és társadalompolitikai osztályok” határozzák meg a történelmet.

„A német egység egyben a kommunizmus végét is jelentette” – mondta Balog Zoltán, az emberi erőforrások minisztere.

„Helmut Kohl a 20. évszázad egyik legjelentősebb személyisége” – jelentette ki Martonyi János volt külügyminiszter.

„Helmut Kohl személyisége éppen az ellenkezőre példa.” Kohl maga alakíthatta a történelmet, mert felismerte és megragadta a megfelelő pillanatot a cselekvésre, véli Balog. A magyarokat és a németeket nemcsak „évezredes barátság” köti össze, a két ország sorsánál fogva történelmileg is összefonódott a két nép. Balog szerint Németország kettéosztottsága „a kommunizmus fennállásának és ezáltal Magyarországra rabságának záloga” volt.

A miniszter a fiatal magyar demokrácia nehéz indulásáról is beszélt. Az „állammal szembeni bizalmatlanság” a rendszerváltás után nagy volt, és az állam meggyengítésének téves gondolatára csábított. Ez Magyarországon „privatizációs anarchiához, korrupcióhoz, az informális hálózatok megerősödéséhez és a szabad verseny hiányához” vezetett.

Másrészről a hirtelen felelőssé vált polgárok túl sok személyes felelősséget hárítottak az államra. „Nehéz volt biztosítani a szabad polgár megszületését, akinek a szabadságát elsősorban nem kívülről garantálják, hanem szabadsága belülről jön” – fejtette ki Balog. „A fejekben továbbélő posztkommunizmus” még a mai napig sok területen meg kell küzdeni. A miniszter felhívta rá a figyelmet, hogy e közös örökséggel való szembeforduláshoz egységes Európára van szükség. Ennek kapcsán kritikával illette azokat a nyugat-európai hangokat is, „akik ostoba módon azt állítják, hogy Magyarországon diktatúrára hajló rendszerben próbálják meg a polgárokat átnevelni.” Balog szerint ugyanis egy országot, ahol „1956 és 1989 megtörtént”, nem lehet megfosztani a szabadságától. Balog hangsúlyozta, hogy habár vannak nézeteltérések az EU-n belül, Magyarország hálás azért, hogy helyet kapott Európában. Ugyanakkor megjegyezte: „Magyarország nélkül Európa szegényebb lenne.” Magyarországnak tehát európai politikusokra van szüksége, akik Helmut Kohlhoz hasonlóan Magyarország és Európa barátai is egyszerre.

A volt német kancellár 85. születésnapjára visszatérve Balog elmondta: „Nem Kohlnek van szüksége arra, hogy ünnepezzék, nekünk van szükségünk arra, hogy megünnepelhessek.” Meg kell emlékeznünk róla, hogy vízióját és szellemi örökségét megőrizhessük, mondta el az emberi erőforrások minisztere.

Balog Zoltán után **Dr. Martonyi János** volt külügyminiszter vette át a szót. „Helmut Kohl – német és európai” című előadásában újból a 20. század nagy politikai kérdéseire tekintett vissza. Számára az 1989-től kialakuló rendszerváltás egy „nagy geopolitikai átrendeződés” volt, mely által „helyükre kerültek a dolgok, helyre állt a dolgok rendje.” A „csodák időszaka” volt ez, mely során Helmut Kohl a legjelentősebb személyiségek egyike volt. Martonyi is hangsúlyozta, hogy a volt kancellárt egyebek mellett azért is kell nagyra becsülnünk, mivel a pillanat adta lehetőséget észrevette, és azzal megfelelően élni is tudott. Ezzel egyidőben Kohl a német egység és Európa egyesülése érdekében tett újító szellemű lépéseivel egy közel „százötven éves dilemmát” oldott meg. Az Európa szívében elhelyezkedő Németország szerepét ugyanis nagy bizonytalanság övezte: egyrészt tartottak tőle, hogy az újraegyesített Németország domináns szerephez jutna Európában,

„másrésről az ország túl kicsi volt ahhoz, hogy világhatalom legyen” – mondta Martonyi. E dilemma miatt a két német állam újraegyesítésének kérdése sokáig „nagyon távolinak” tűnt.

Azzal, hogy Németország saját erejéből, intenzíven próbált beilleszkedni Európába, Kohl a helyes választ találta meg a problémára. Ezen törekvéseknek hála az újraegyesítés után hamar egyértelművé vált, hogy Németország a „nyugati szövetségi rendszerhez fog tartozni” – folytatta Martonyi. „Világossá vált, hogy egy semlegesség felé mozduló, a két világrendszer között lebegő Németország folyamatos stratégiai bizonytalanságot és feszültséget teremthet.” Az, hogy a Szovjetunió is felismerte e lépés szükségességét, azt mutatja, hogy „bizonyos helyzetekben, bizonyos feltételek mellett Oroszországgal is együtt lehet működni” – fejtette ki Martonyi. Ebben az összefüggésben Martonyi kiemelte, hogy ma is meg kell találni az „egyensúlyt Oroszországgal”.

Az Európai Unió jövőjét tekintve a volt külügyminiszter figyelmeztetett arra, hogy az EU-nak most meg kell mutatnia, hogy „kifelé is tud békét teremteni”. A 21. század „nem kezdődött igazán jól” – mondta Martonyi, majd magyarázatképp hozzáfűzte: „Bekövetkezett egy pénzügyi és gazdasági válság, Európában háború zajlik és egy iszlám hullám fenyegeti Európát.” Hogy európai közösségként teljesíthessük „közös köteletségünket és felelősségünket”, javítani kell az EU kormányzati munkáján, véli Martonyi. Ehhez a feladathoz azonban egyfajta „történelemtudattal”, történelmi szemlélettel kell közelíteni, nem elfeledve azokat az eredeti értékeket, melyeket maga Helmut Kohl is alakított.

A második szekció utolsó előadójaként **Dr. Horváth István** volt bonni nagykövet lépett a pulpitushoz, hogy megossza személyes emlékeit a „német ország kancellárjáról”. Horváthnak, aki Magyarorszá-

got végül Bécsben képviselte, alkalmá volt, hogy a német-magyar kapcsolatok egyik alakítójaként szemtanúja lehessen az 1980-as évek eseményeinek.

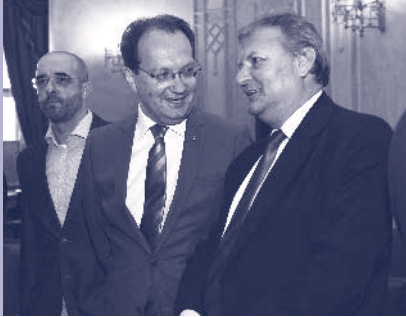
Horváth Helmut Kohlnek a „magyar ügyben” játszott szerepére is kitért. Hangsúlyozta, hogy az NSZK már az 1980-as években Magyarország legfontosabb partnere volt a reformtörekvések tekintetében. A középpontban Magyarország Európai Gazdasági Közösséggel való együttműködésének kialakítása állt, ebben kellett Németországnak a közvetítő szerepét vállalnia.

Helmut Schmidt kormányának külpolitikai irányvonalát alapul véve e törekvésekkel illetően, Horváth bemutatta, milyen fordulóponthoz jelentett Helmut Kohl kancellár hivatalba lépése a külpolitikai kapcsolatokban Magyarország és Németország között: „Az új német kormány azonnal megkísérelte, hogy felélénkítse a kapcsolatokat a Varsói Szerző-

Volt bonni nagykövetként Horváth szemtanúja lehetett Helmut Kohl sikerének.

A szekciók közötti szünetet sok vendég használta ki az elhangzottak megvitatására.

A Pesti Vigadó egyik különtermében egy Helmut Kohlról szóló kiállítást tekinthettek meg az érdeklődők.

dés országaival. Kohl határozott célja volt, hogy a közép-európai országokhoz fűződő kapcsolatok előmozdítását szorgalmazza." Ebben az összefüggésben Horváth kiemelte Horst Teltschik, Helmut Kohl akkori külpolitikai tanácsadójának különleges szerepét. Teltschikkel Horváth mindig is baráti viszonyt ápolt. Teltschik azt mondta egyszer egy interjúban: „Több magyarral barátságot kötöttünk Horváth Istvántól Németh Miklóson át Horn Gyuláig.” A két állam közötti jó kapcsolat terén nem kis szerepet játszott a tény, hogy a bilaterális kapcsolatokat a második világháború nem sújtotta problémákkal.

Ennek ellenére először a bizalmat kellett felépíteni, mondta Horváth, mivel „a kancellárt kezdetben nyilvánvalóan nem győzték meg ötleteink.” Így Horváth Kohl kancellárt mindig is naprakész információkkal látta el Budapestről. „A magyar forrásoktól származó információkat a német diplomácia megbízhatónak és irányadónak tekintette” – idézett Horváth Andreas Oplatka történésztől. „Helmut Kohl Magyarországról kialakított képét legjelentősebb mértékben mégis az 1989. szeptember 11-i határnyitás határozta meg” – mondta el Horváth. Magyarország akkor megnyitotta határait az NDK polgárai előtt, akik Ausztrián keresztül az NSZK-ba menekültek, és ezzel olyan események sorozatát indította el, melyek végül Horváth szerint a „német egyesítés folyamatához és Európa átalakulásához vezettek.” Horváth ezt „a magyar külpolitika mérföldkövének” nevezte. Ezen események után Kohl gyakran a „Mein Botschafter” („Nagykövetem”) megszólítással köszöntötte őt tisztelete jeléül, mesélte Horváth. „A berlini fal leomlása utáni viharos nemzetközi egyeztetések közepette a kancellár nem veszítette szem elől Magyarországot” – írta le Horváth a rendszerváltás körüli folyamatokat.

„Végül Kohl kancellár arról sem feledkezett meg, hogy kezdeményezésére megkapjam Németország

magas állami kitüntetését – a csillaggal és vállszalaggal ékesített nagy szolgálati keresztet” – jegyezte meg beszéde végén Horváth. „A kitüntetést meghatóva vettem át. Büszke voltam, hogy a kancellár a német nép barátjának nevezett engem.” Horváth, aki 1984 és 1991 között Magyarország bonni nagykövete volt, végezetül így foglalta össze Helmut Kohlról kialakított benyomásait: „Az európai integráció megvalósításának nehézségei közt Helmut Kohl nagy szerencse volt az Európa-politika és ezáltal a magyar diplomácia számára. Kohl számára Európa nemcsak az ész és a szellem kérdése, hanem mindig az érzések és az érzelmek kérdése volt.”

III. PANEL

A Helmut Kohl 85. születésnapja tiszteletére megrendezett nemzetközi konferencia utolsó szekciójában Prof. Dr. Andreas Rödder, Baczoni Dorottya és Baranyi Tamás történészek tágabb történelmi kontextusban mutatták be Helmut Kohl hivatali idejét. Magyar és német szemszögből világították meg, milyen helyet foglal el a történelemben a politikailag ennyire meghatározó és eredményes személyiség.

A szekció **Prof. Dr. Andreas Rödder**, a mainzi Johannes Gutenberg Egyetem legfőképp a 19. és 20. századi történelmet kutató, legújabb kori történelem professzorának, a német újraegyesítés egyik legnagyobb németországi szakértőjének előadásával kezdődött. Rödder előadásában arra a kérdésre adott választ, miként tudta az NDK utcáin zajló békés forradalom Németország nemzetközi diplomáciai szintjén végbemenő, de németek által irányított újraegyesítésévé kinőni magát. A történész meglátása szerint itt az NDK egyedülálló helyzetét kell kiemelni. „Az NDK egy nyugati német államot mondhatott szomszédjának, az NSZK-t, amely mindig is fenntartotta az újraegyesítés és ezáltal az NDK megszűnése iránti igényét” – mondta el Rödder. Ez különösen 1989 őszén mutatkozott meg, amikor a Német Szocialista Egységpárt uralma alig

öt hét alatt – az első nagy, október 9-én lezajló lipcsei tömegtüntetés és a berlini fal novemberi 9-i megnyitása között – összeomlott. E változás mozgatórugójának Rödder két csoportot tart: „a szűkebb értelemben vett ellenzék és az 1989 őszi gyorsan növekvő tömegmozgalmat az utcákon.” A két csoport szövetsége viszont a német egység kérdésében nem jött létre, fejtette ki Rödder.

A történész kitért Kohl szerepére is és elmondta: a volt kancellár a szervezetlen és a politikai formát nem öltő tömegek véleményét hallatni tudta. Rödder szólt viszont arról is, hogy 1989 őszén a kancellár még várakozó álláspontot képviselt a német egység kérdésében: „Kohl elővigyázatos volt és nem akarta, hogy a helyzet tovább fokozódjon.” 1989. november 28-i tíz pontos programjával és

különösen az 1989. december 19-i drezdai látogatásával viszont végre energikusan magához ragadta a kezdeményezést, értékelte az akkori helyzetet Rödder. Innentől vált Kohl a „német újraegyesítés kulcsfigurájává”.

Rödder emellett kifejtette, hogy az újraegyesítés valójában pengeélen való táncolás volt a belső követelések és a külső elvárások mentén, és elmagyarázta, miért nem fogadta minden állam lelkesedéssel a német egység megvalósulását. Rödder felhívta arra a figyelmet, hogy Németország újraegyesítése az egyensúlyi helyzet megszűnéséhez vezetett Európában: „Ekkortól már nem négy, nagyjából egyforma méretű, kb. 60 millió fő lakosságú állam volt Nyugat-Európában, hanem három 60 millió fős és egy 80 millió fős állam.” Kohl már az 1980-as évek

Németország újraegyesítésének egyik vezető szakértőjeként Andreas Rödder részletes áttekintést adott a korabeli események történelmi kihívásairól.

Lieselore Cyrus,
Németország
budapesti nagykö-
vete is részt vett
a rendezvényen
(első sor, jobbról a
harmadik).

ben felismerte, hogy az NSZK gazdasági sikerének van egy óriási hátoldala is, és igen jelentős „pszichológiai hátulütőkhöz” vezet majd Európában.

Rödder kifejtette, hogy Németország Európába való integrációja, mely erre a problémára hivatott megoldást szolgáltatni, „a német állam általános célkitűzésévé” vált. A kísérletet, ahogy Németország saját maga próbált szilárd helyet találni magának Európában, Rödder a „Kohl-féle módszernek” nevezte. Ennek során Kohl nemcsak más európai államok érdekeit vette figyelembe, de az európai integráció is abszolút elsőbbséget élvezett nála a gazdasági érvekkel szemben. „Bármilyen kétes helyzet adódott, Kohl sokkal inkább volt az európai integrációért harcoló politikus, mint a gazdaságpolitikai rend élharcosa.”

Ebben az összefüggésben látja Rödder az európai valutauniót és az euró bevezetését is. Rödder szerint az euró bevezetésének módszere engedmény volt Németország részéről Franciaország felé a kétoldalú kapcsolatok erősítése és Németország Európába való beilleszkedésének elmélyítése érdekében.

A keleti blokk feloszlása után viszont nem csupán „az EU-n belül meglévő kapcsolatok elmélyítése, hanem a bővítés kérdése is” meghatározó volt Kohl hivatali idejében. A volt német kancellár Rödder meglátása szerint a jelentős ellenállás ellenére is a „bővítés úttörője” volt. Ennek során még az Oroszországgal kialakult feszült viszony következményeit is magára vállalta. E ponton a történész kitért napjaink vitáira, melyeket kritikával illetett: „Ma felvetődik a kérdés, hogyha a Nyugat olyan politikát folytat 1990 után, mely nagyobb tekintettel van Oroszországra, akkor megakadályozható lett volna-e napjaink orosz revizionizmusa.” Rödder a következőképp válaszolta meg a kérdést: „Személy szerint én áldásnak tartom, hogy a Nyugat 1990-ben nem a kelet-európai

államok érdekeinek rovására egyezett meg Oroszországgal. Az európai integráció valódi eredménye az, hogy a kisállamok nem a nagyhatalmak játékszerei többé.” Ez, zárta előadását Rödder, Helmut Kohl igazi öröksége.

Helmut Kohl megjelenéséről a magyar sajtóban **Bacsoni Dorottya** történész számolt be. Hogy megmutassa, miként változott meg a kereszténydemokrata kancellár ábrázolása a magyar médiában 1982-es hivatalba lépésétől 1998-as választási vereségéig, Bacsoni a korszak négy legjelentősebb napilapjának, a Népszabadság, a Népszava, a Magyar Hírlap, a Magyar Nemzet, valamint három hetilap, a Magyarország, az Országvilág és a Heti Világgazdaság (ma HVG) tudósításait elemezte. Nemcsak Németország földrajzi közelsége tette a német kancellárt a magyar sajtó állandó szereplőjévé, hanem az egész Európára kiterjedő hatalmas politikai szerepe is. A magyar sajtó sok gúnynévvel illette, mondta el Bacsoni, hívták többek között „Kohl papának”, „pát-

riárkának”, „örökös kancellárnak”, „generális úrnak” vagy csak egyszerűen „főnöknek”.

Bacconi bemutatta, hogy a Kohl elődjével, Helmut Schmidttel rokonszenvező magyar sajtó kezdetben érdeklődve, de egyidejűleg aggódással is tekintett az új kancellárra. „Kohl új stílust, új politikustípust képviselt” – fejtette ki Bacconi, amit egy, a HVG-től származó idézettel támasztott alá: „Legjellemzőbb tulajdonsága, kancellári munkamódszere a kitartás volt. ‘Aussitzen’ – tehát kivárni, míg eljön a megfelelő pillanat, míg az ellenfél megunja.” A cikkekben rendszerint megjelent Helmut Kohl rendkívüli teherbírása is, de ezekhez olyan kifejezések is társultak, mint „hírhedt étvágya és közel kétméteres termete”. 1994-es újbóli beiktatási ünnepsége alkalmával a Népszabadság „óriásbébinek” titulálta Kohlt, mondta el Bacconi.

A magyar sajtó viszont már 1987-ben általános örömmel fogadta a Kohl vezette kereszténydemokrata-szabaddemokrata koalíció újbóli győzelmét. Habár az újságok addig is elismerték teljesítményét, iránta tanúsított rokonszenvről nem igazán lehetett beszélni. Kohl kancellár politikai és diplomáciai lépéseit 1989 őszén a magyar sajtó izgatottan kísérte figyelemmel, mutatta be az akkori helyzetet Bacconi. A berlini fal leomlása után többen is félelmüknek adtak hangot, hogy Németország csak az NDK helyzetével fog törődni. Ezek a hangok azonban elcsendesedtek, mikor felismerték Kohlban Magyarország integrációjának támogatóját. 1992-ben a Népszava az Európa felé vezető utat egyértelműen Németországban látta. Viszont már az 1994-es választási évben úgy írt a magyar média Kohlról annak újbóli választási győzelme ellenére, mint akinek „régie fénye már megkopott”. Amikor Kohl 1998-ban elvesztette a választást, mindenki látta a volt német kancellár gyenge pontjait, de nem volt olyan újság, „mely ne látta volna azt is, hogy Kohl újraválasztása előnyösebb lett volna Magyarországra számára.”

Zárásként így foglalta össze Bacconi Kohl vegyes megjelenését a magyar sajtóban: „A német és az európai egység területén elért eredményeivel mindenki megbecsülését kivívta. Még ha soha nem is vált az újságok kedvencévé, senki sem vonta kétségbe, hogy mindig is Magyarország egyik legnagyobb barátja volt.” Részletes, példákkal alátámasztott előadásával Bacconi átfogó képet adott arról, milyen visszhangja volt Helmut Kohlnak mint embernek, illetve tevékenységének a magyar médiában.

A nemzetközi konferencia utolsó előadójaként **Baranyi Tamás** történész vette át a szót, akinek „A német újraegyesítés Adenauertől Kohlig” című előadásában Németország újraegyesítésének összehasonlító történelmi elemzését hallhatta a publikum. Baranyi megvizsgálta, milyen hasonlóságok és különbségek fedezhetők fel Helmut Kohl német egységet célzó törekvései és Ludwig Erhard 1964-es lépései között.

„Helmut Kohl személyében újra olyan kancellára volt Németországban kíváncsi, aki az újraegyesített Németországba kívánta befektetni a teljes politikai tőkét” – mondta el Baranyi Tamás.

Ludwig Erhard, aki 1949 és 1963 között Konrad Adenauer első német kancellár gazdasági minisztere, majd később maga is kancellár volt, Baranyi szerint meg volt győződve arról, hogy a kettéosztott Németország egyesülésének kulcsa Moszkvában van. Erhard azt gondolta, hogy „az NDK-t egyszerűen meg kell vásárolni a szovjetektől.” Baranyi elmondása szerint az akkori feltételek rendkívül kedvezőek voltak: „Hruscsovnak nagyon jól jött volna a németektől kapott pénz, mivel ő maga éppen elkeseredetten kereste a kiutat a nehézségekből. Ázsiában összekülönbözött a kommunistákkal, az amúgy is gyenge lábakon álló mezőgazdaságot pedig nagyon rossz terméshozamok sújtották.” Baranyi hozzáfűzte: „A német pénzen Hruscsov szövetségeseket vásárolhatott volna magának Európában.” 1964-ben végül Hruscsov valóban készen állt arra, hogy új alapokra helyezze Moszkva kapcsolatát az NSZK-val. Erhard azt hitte, hogy a Szovjetunióval az NSZK gazdasági fölénye által könnyen el lehet bánni. Habár az USA ezt naiv gondolatnak tartotta, mégis támogatta a törekvéseket. „1964. október 15-én Erhard a Szövetségi Parlamentben azt mondta, ha Hruscsov Bonnba jön, meg fogja látni, hogy az egységes Németország jobb partner számára, mint a két részre osztott” – mutatta be Baranyi az akkori kancellár optimizmusát, és hozzátette: „Erhard nem tudta, hogy pár órával a beszéde előtt Hruscsovot megbuktatták.” Az új brezsnyevi vezetés az NDK-val való szorosabb együttműködés mellett szállt síkra, mondta el Baranyi, majd levonta a következtetést: „Németország újraegyesítésének megvásárlása így lekerült a napirendről.”

„Először 1988-1989-ben, Kohl idejében került újra elő a német egység kérdése” – mondta Baranyi. Arra, hogy miért merülhetett fel újból az újraegyesí-

tés kérdése, Baranyi kétféle választ adott: „Először is hosszú idő után újra olyan kancellár volt Bonnban, aki az egységes Németországba akarta befektetni a teljes politikai tőkét. Másodszor pedig óriási tömeg volt jelen Drezdában és Lipcsében, amely nem az NDK-t, hanem Németországot tartotta hazájának.” Baranyi leírásából kiderült, hogy Erhardhoz képest Kohl kancellár az utolsó pillanatig relatív visszafogottan állt az esetleges német egység jövőképehez: „A berlini fal leomlásával Kohl számára még semmi nem volt eldöntve. Pont ellenkezőleg – minden eshetőségre készen állt.” A kancellár hozzáállása igen elővigyázatos volt: „Kohl akkoriban úgy látta, hogy 1993-1994 tájékán valósulhat meg először a német egység.” Hogy az újraegyesítés folyamata felgyorsult, nem kis mértékben annak köszönhető, „hogy a német nép nagyon szeretett volna már egy egyesített Németországban élni. Mi sem bizonyítja ezt jobban, mint az NDK-menekültek áradata.” Kohl nemcsak megérezte, hogy az NDK polgárai újra napirendre tették az újraegyesítés kérdését, hanem magához is ragadta a kezdeményezést. Baranyi szerint ezért az „egyesítés kancellárjának” a mai napig hálával tartozunk. Baranyi előadása a konferencia végén újra megmutatta, milyen nehéz történelmi háttér mellett vitte véghez Helmut Kohl Németország újraegyesítését.

A nemzetközi konferencia lezárásaként **Prof. Dr. Schmidt Mária** és **Frank Spengler** újból köszönetet mondott minden előadónak és résztvevőnek.

A konferencia keretében **Prof. Dr. Bernhard Vogel**, a Konrad-Adenauer-Stiftung tiszteletbeli elnöke **Dr. Orbán Viktorral** is találkozott egy beszélgetés erejéig a Parlamentben.

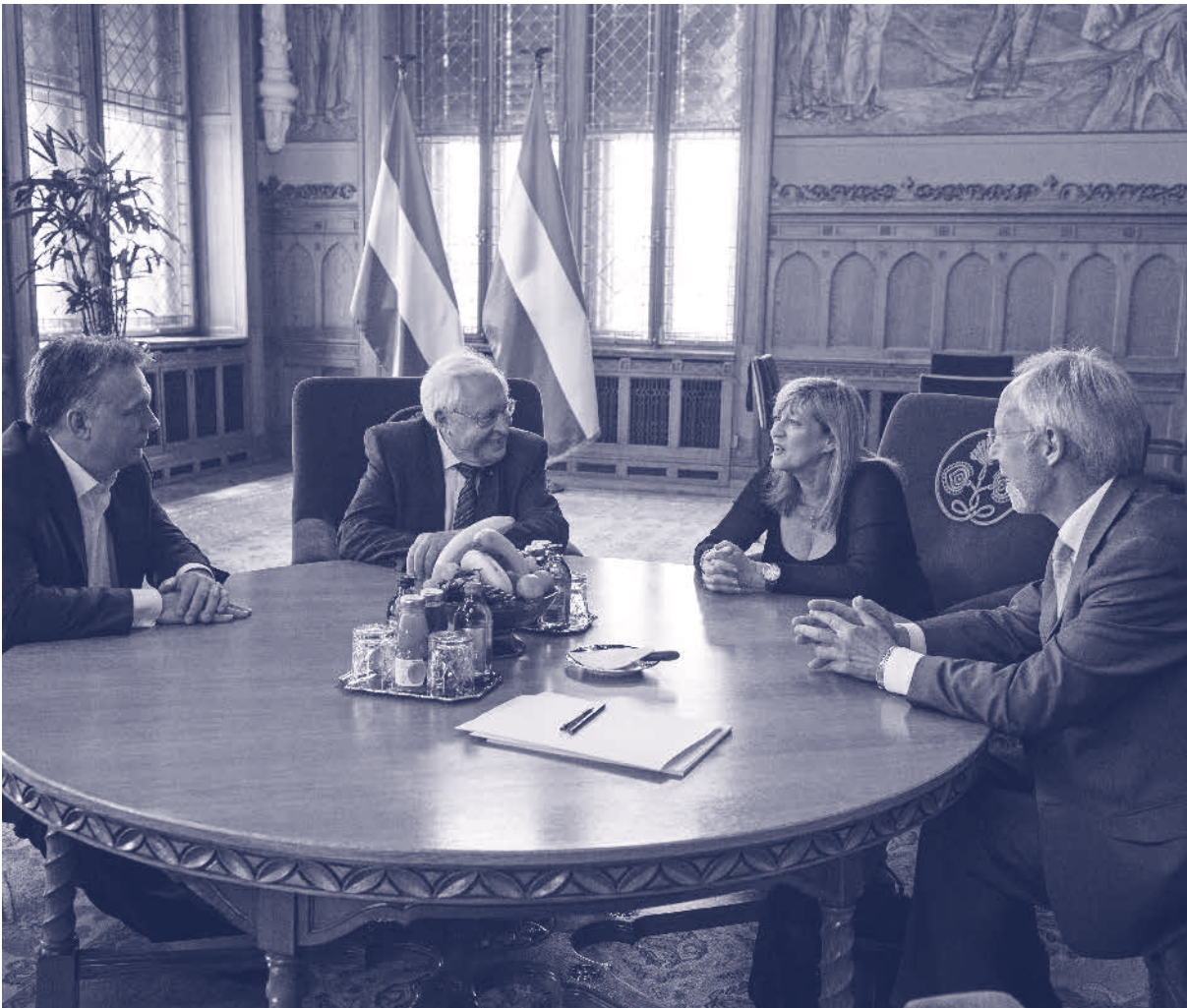

A XX. SZÁZAD INTÉZETRŐL

A 1999-ben alapított XX. Század Intézet (<http://xszazadintezet.hu/>) az 1020/1999. számú kormányhatározat értelmében létrehozott Közép- és Ke-

let-európai Történelem és Társadalom Kutatásáért Közalapítvány kutatóintézete. A kuratórium tagjai: Balázs-Piri László, Prof. Dr. Schmidt Mária, Tókéczki László, Kapronczay László és Prof. Dr. Granasztói György. Ugyanez az alapítvány a Terror Háza Múzeum fenntartója (<http://terrorhaza.hu>), amely a

20. század két totalitarista diktatúrájának történetét mutatja be, és amely 2002-es alapítása óta több mint 4 millió látogatót fogadott. A Közalapítvány, a XX. Század Intézet, valamint a Terror Háza Múzeum is közös vezetéssel rendelkezik. Prof. Dr. Schmidt Mária a főigazgatói, Tallai Gábor a programigazgatói tisztséget tölti be. Az Intézet rendszeresen nagy nemzetközi tudományos konferenciákat vagy kisebb szemináriumokat szervez különböző történelmi témákban, emellett könyveket ad ki, és átfogó kutatásokat végez a 20. század történelmének területén.

Balról jobbra: Dr. Orbán Viktor miniszterelnök, Prof. Dr. Bernhard Vogel, a Konrad-Adenauer-Stiftung tiszteletbeli elnöke, Prof. Dr. Schmidt Mária, a Terror Háza Múzeum főigazgatója és Frank Spengler, a Konrad-Adenauer-Stiftung magyarországi képviselője.

A KONRAD-ADENAUER-STIFTUNG MAGYARORSZÁGI TEVÉKENYSÉGE

A Konrad-Adenauer-Stiftung célja, hogy hozzájáruljon a demokratikus fejlődés stabilizálódásához, támogassa a szociális és piacgazdasági rend értékeit és azokat a projekteket, amelyek az ország európai, atlanti és nemzetközi integrációját segítik elő. Amellett, hogy elősegíti egy értékrend-alapú európai öntudat kialakítását és a civil társadalom aktív részvételét a demokratikus folyamatokban, a Konrad-Adenauer-Stiftung célja egy tudatos emlékkultúra kialakítása. Ezenfelül kül- és biztonságpolitikai kérdések állnak a projektmunka középpontjában, ugyanakkor egyre inkább előtérbe kerülnek a fenntarthatósággal (pl. klíma, környezetvédelem, energiagazdálkodás, stb.) kapcsolatos magyar elgondolások is.

Célunk, hogy a parlamenti demokrácia értékei és a szociális piacgazdaság elvei széles körben, tartósan elfogadásra kerüljenek. Szeretnénk minél több embert, főleg nőket és fiatalokat a politikai életben való részvételre megnyerni és közéleti szerepvállalásra jelöltként, valamint tisztviselőként kiképezni.

Bilaterális tudástranszfer és személyközpontú párbeszédet képezik mindenekelőtt a budapesti képviselői eszköztárát. A Konrad-Adenauer-Stiftung hangsúlyt fektet arra is, hogy minél több lehetőség adódjon a regionális gondolatcserére is. A rendezvényeink mindenekelőtt szakkonferenciákból, szimpóziumokból, előadásokból, kerekasztal-beszélgetésekből, szemináriumokból, valamint workshopokból állnak. Ezenfelül a KAS széles körű politikai és szak-specifikus kiadványokat jelentet meg. Mindemellett a budapesti képviselői 2011 óta ösztöndíjakat is biztosít az Andrassy Gyula Budapesti Német Nyelvű Egyetemen. Képviselőnk szoros kapcsolatban áll a Konrad-Adenauer-Stiftung Magyarországon élő korábbi, német és magyar ösztöndíjasaival is.

A KAS tevékenységének alapvető ismertetőjele, hogy egyenjogú partnernek tekinti az együttműködő magyar szervezeteket. Lehetővé teszi és támogatja a politikai párbeszédet az egyes szakmai témákban közös érdekek alapján. Ehhez igénybe vesszük a Konrad-Adenauer-Stiftung saját nemzetközi hálózatát is.

A KAS partnerségi szinten szorosan együttműködik mindkét magyarországi, az Európai Néppárthoz (ENP) tartozó párttal, a Fidesz Magyar Polgári Szövetséggel és a Kereszténydemokrata Néppárttal (KDNP) – s főleg a Polgári Magyarországért Alapítvánnyal (PMA).

A KAS további fontos partnerei: az Andrassy Gyula Budapesti Német Nyelvű Egyetem, a Terror Háza Múzeum, a Robert Schuman Intézet (RSI), a Magyar Önkormányzatok Szövetsége (MÖSZ), a Kommunizmus Bünei Alapítvány, az Antall József Tudásközpont, a Nézőpont Intézet, a Századvég Alapítvány, a Magyarországi Németek Országos Önkormányzata, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem, a Rákóczi Szövetség, a Nemzeti Fenntartható Fejlődési Tanács, illetve ezenfelül magyar városok és önkormányzatok (például Sopron) is.

Konrad
Adenauer
Stiftung

Kiadó

Konrad-Adenauer-Stiftung e.V.
Magyarországi Iroda
Batthyány u. 49.
1015 Budapest

Szöveg

Katrin B. Holtz

Szerkesztés

Bauer Bence LL.M.
Frank Spengler

Fordítás

Appel Dóra

Lektorálás

Schmidt Márta

Fényképek

A Német Szövetségi Köztársaság kormányának Sajtó- és Információs Hivatala (Presse- und Informationsamt der Bundesregierung) / Schmiel Andrea, Terror Háza Múzeum: 2. oldal Szabados Zsuzsanna: 3., 4., 5., 6., 7., 8., 9., 10., 11., 12., 13., 14., 16. oldal Botár Gergely, Miniszterelnökség: 15. oldal

Tördelés

Mózes-Finta Balázs

Jelen kiadvány és annak minden része szerzői jogvédelem alatt áll. A Konrad-Adenauer-Stiftung beleegyezése nélkül történő felhasználása tilos, különös tekintettel a fénymásolásra, fordításra, mikrofilmre és az elektronikus rendszerekbe történő mentésre, illetve elektronikus feldolgozásra.

© Konrad-Adenauer-Stiftung e.V.

ISBN: 978-963-89918-9-8

www.kas.de/ungarn/hu/